

İBN KÜNÂSE

(ابن كُنَاسَة)

Ebü Yahyâ Muhammed
b. Abdillâh (Künâse) b. Abdilâ'lâ
el-Mâzinî el-Esedî
(ö. 207/823)

**İlk Abbâsî dönemi şairlerinden
şiir ve hadis râvisi.**

123 (741) yılında Kûfe'de doğdu. Araplar'ın dili fasih kabilelerinden Benî Esed'e mensup bir ailenin çocuğudur (Sem'ânî, XI, 150). Her ikisi de edebiyatla uğraşan dedesine veya babasına ait olduğu rivayet edilen Künâse lakabının (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 508) nereden geldiği bilinmemektedir. İcl kabilesinden olan annesi Hasene bint Mûsâ b. Câbir meşhur zâhid İbrâhîm b. Edhem'in kız kardeşidir (İbn Kuteybe, s. 543). İbn Künâse, ailesindeki edebiyat ve şiir geleneğinin bir gereği olarak kabilesinin ileri gelenlerinden lugat, edebiyat ve şiir öğrendi. Ebû Mevsûl, Ebû Sadaka, A'meş, Hişâm b. Urve, İsmâil b. Ebû Hâlid, Abdullah b. Şübrûme, Ca'fer b. Burkân, Muhammed b. Saîd el-Kelbî, Mis'ar b. Kidâm, Ömer b. Zer el-Hemdânî, Fitr b. Halîfe ve Süfyân es-Sevrî gibi Kûfeli râvilerin meclislerinde bulunup onların rivayetlerini dinledi. Kümeýt el-Esedî gibi daha önce yaşamış veya çağdaşı olan birçok şairin şiirlerini rivayet etti. Hammâd er-Râviye ve Mufaddal ed-Dabbî gibi büyük râvilerin, Mufaddal'ın öğrencilerinden İbnü'l-A'râbî ile Ferrâ'nın ve Halef el-Ahmer'in çağdaşı olmasına rağmen kaynaklarda bu kişilerle herhangi bir irtibatından bahsedilmemekte, sadece İbn Hallikân onun Hammâd için mer-siye yazdığını belirtmektedir (*Vefeyât*, II, 210). Şiir, hadis ve ahbâr konularında büyük maharete sahip olduğu kaydedilen İbn Künâse (Câhiz, I, 129; İbnü'l-Kiftî, III, 161) Kûfe'den ayrılarak Bağdat'a yerleşti. Ancak Bağdat'a ne zaman gittiği bilinmemektedir. Buradaki ilmi faaliyetleri hakkındaki bilgiler de son derece kısıtlıdır. Bağdat'ta kaldığı süre içinde devlet adamlarına yakın olmak ve saraya kabul edilmek gibi bir çaba içinde bulunmayan İbn Künâse daha sonra Kûfe'ye döndü ve 3 Şevval 207'de (19 Şubat 823) vefat etti. Bazı kaynaklarda 209'da (824) öldüğü kaydedilmekteyse de doğru olan birinci tarihtir.

Charles H. Pellat, İbn Künâse'nin yüksek seviyede bir şair olmadığını, son derece sade olan şiirlerinin ahlâkî yönü ve berraklığının kayda değer görüldüğünü ileri sürer (*EP* [İng.], III, 843). Ancak irticâ-

len söylediği iki beytini duyan İshak el-Mevsilî'nin, "Bu iki beyti senden önce söylemiş olmak için ömrümün iki yılını verirdim" şeklindeki ifadesinden (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XIII, 342; İbnü'l-Kiftî, III, 160; Safedî, IV, 378) onun iyi bir şair olduğu anlaşılmaktadır. Dindar bir çevrede yetişmenin etkisiyle şiirlerinde zühd, nefis terbiyesi, eğlenceyi terketme, dünyadan ibret alma, dünyanın fâniliği ve nimetlerinin geçici olduğu gibi konulara ağırlık veren İbn Künâse'nin (Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, XIII, 342-344), dayısı İbrâhîm b. Edhem'in ölümü üzerine yazdığı son derece duygulu iki mersiyesiyle (a.g.e., XIII, 341, 345) az sayıdaki bazı şiirleri kaynaklarda yer almaktadır (meselâ bk. a.g.e., XIII, 337-345). Asmaî, güçlü bir şiir râvisi olmasına rağmen müvelled bir şair olduğu gerekçesiyle onun şiirleriyle istidlâlde bulunmamıştır.

Yöneticilerin kapısına gitmeyip kıt kanaat geçindiği için kendisini kınayan dostlarına karşı çıkan İbn Künâse, maddî menfaat sağlamak için birilerini övmenin zühd ve takvâya uygun bir davranış olmadığını söylemiştir. Onun Allah'ın emrine karşı gösterdiği rızâ ve teslimiyet oğlu Yahyâ'nın vefatı üzerine söylediği, "Ona yaşasın diye Yahyâ adını koymuştum, fakat Allah'ın takdirine hiçbir şey engel olmuyor" anlamındaki şiirinde de görülmektedir (İbnü'l-Kiftî, III, 161).

İbn Künâse'nin hadis râviliği konusunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Yahyâ b. Maîn, Ebû Dâvûd es-Sicistânî, Sâlih b. Ahmed el-İclî, Ali b. Medîni ve Muhammed b. Ahmed b. Ya'kûb onun güvenilir bir râvi olduğunu belirtirken Ebû Hâtîm er-Râzî rivayetlerinin delil olarak benimsenemeyeceğini söyler (Zehebî, *Mizânü'l-l'itidâl*, III, 592). Hatîb el-Bağdâdî'nin belirttiğine göre Bağdat'ta Hişâm b. Urve'den hadis rivayetinde bulunmuş, başta Ahmed b. Hanbel olmak üzere meclisine gelen öğrencileri de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. İbn Künâse'yi dinleyen ve rivayette bulunan öğrencileri arasında Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir b. Ebû Şeybe, Muhammed b. İshak es-Sâgânî, Ahmed b. Mansûr er-Remâdî, Hâris b. Ebû Üsâme, Ebû Hayseme Zühayr b. Harb, Muhammed b. Ferec el-Ezrak ve İbn Nümeyr özellikle zikredilmelidir.

İbn Künâse'nin, anlaşılması güç şiirlerin şerh ve tahliline dair *Kitâbü Ma'âni's-şî'rî* ile *Kitâbü Serikâti Kümeýt mine'l-Kur'an* ve *gayrih* adlı bir eserinin bulunduğu kaydedilmektedir (İbnü'n-Nedîm, s. 77; Brockelmann, I, 63). Onun halk astronomisi ve meteorolojisiyle de meşgul olduğu ve bu konuda *Kitâbü'l-*

Envâ' adlı bir eser kaleme aldığı rivayet edilmektedir (eserleri için bk. İbnü'n-Nedîm, s. 77).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 401; Yahyâ b. Maîn, *et-Târîh*, II, 523; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, I, 129; II, 157-158; III, 57, 348; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, I, 135; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâse), s. 543; Süli, *Ahbârü's-şu'arâ'i'l-muhtedîn* (nşr. J. H. Dunne), Beyrut 1401/1982, s. 144; Ebû'l-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-nahtıyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl), Kahire 1375/1955, s. 73; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, XIII, 337-346; İbn Şâhîn, *Târîhu esmâ'i's-şikât* (nşr. Abdülmu'tî Emin Kal'acî), Beyrut 1406/1986, s. 296; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 77, 179; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, V, 404-408; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 474-475; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 160-161; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 210; Zehebî, *Mizânü'l-l'itidâl*, III, 592; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, IX, 508-510; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 377-379; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 259-260; İbn Tağrîberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, II, 185; Brockelmann, *GAL*, I, 63; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'el-lifin*, X, 222; Sezgin, *GAS*, II, 533; III, 297; VII, 342; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, III, 406-409; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), VI, 221; F. A. Shamsi, "İbn Künâsah's Commentary on Verse 9:37 of Holy Qur'an", *HI*, XII/4 (1989), s. 31-43; Ch. Pellat, "İbn Künâsa", *EP* (İng.), III, 843; "İbn Künâse", *DMBİ*, IV, 526-527.

NEVZAT H. YANIK

İBN LEHÎA

(ابن لهيعة)

Ebü Abdirrahmân Abdullâh b. Lehîa
b. Ukbe el-Hadramî el-Misrî
(ö. 174/790)

**Tebeu't-tâbiîn âlimlerinden
muhaddis ve fakih.**

96 (715) veya 97 (716) yılında Kahire'de doğdu. Küçük yaşta başladığı ilim tahsilini çeşitli şehirlere yaptığı seyahatlerle sürdürdü. Tâbiinden yetmiş aşkın âlimle görüştüğü kaydedilmektedir. Rivayette bulunduğu hocaları arasında Abdurrahman b. Hüzmüz el-A'rec, Atâ b. Ebû Rebâh, Amr b. Şuayb, Kâ'b b. Alkame, Muhammed b. Münkedir, Atâ b. Dînâr, Hişâm b. Urve, Amr b. Dînâr gibi âlimler sayılabilir. Kendisinden Süfyân es-Sevrî, Şu'be b. Haccâc, Leys b. Sa'd, Abdullah b. Mübarek, Abdullah b. Vehb, Eşheb el-Kaysî, Abdullah b. Abdülhakem, Evzâî gibi âlimler hadis rivayet ettiler.

İbn Lehîa 138 (755) yılında Şam bölgesindeki bazı gazâlara katıldı. 155'te (772) Halife Mansur tarafından 30 dinar aylıkla Mısır kadılığına tayin edildi. Ayrıca beytûlmâle bakmakla da görevlendirildi. On yıl kadar bu görevde bulunan İbn Lehîa 174 (790) yılında Kahire'de vefat etti ve Karâfe Mezarlığı'na defnedildi. Bu tarihi

173 olarak veren bazı kaynaklar yanında vefat ayının Rebîülevvel veya Cemâziyelâ-hîr olduğuna dair rivayetler de vardır.

Hadis rivayetinin yaygın olduğu bir dönemde yaşayan İbn Lehîa Mısır'ın önde gelen muhaddislerinden biri kabul edilmiştir. Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, Süfyan es-Sevrî, Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Vehb İbn Lehîa'yı güvenilir bir râvi olarak gösterirken Nesâî, Ebû Zûr'a, İbn Maîn, İbn Adî ve İbn Ebû Hâtim gibi cerh ve ta'dîl âlimleri onu zayıf saymışlardır. İbn Lehîa'nın, 170 (786) yılında yanan eviyle birlikte rivayetlerini kaydettiği kitaplarının da yok olmasını veya hayatının sonlarına doğru felç geçirmesi sebebiyle hâfızasının zayıflamasını gerekçe gösteren bir kısım âlimler bundan önceki rivayetlerini muteber görürken onun çok iyi tanımadığı kimselerden de rivayette bulunduğu nu, hocasının zayıflığını gizlemek için tedlis yaptığını ve kendisine getirilen metinleri kontrol etmeden rivayet izni verdiğini belirten bazı kimseler de bütün rivayetlerini şüphe ile karşılamışlar ve bunların daha çok itibar ve mütâbaat amacıyla alınabileceğini belirtmişlerdir. Nitekim *Kütüb-i Sitte* müellifleri, ondan aldıkları rivayetlerin ya meşhur ve güvenilir talebeleri vasıtasıyla gelmesine veya başka bir yolla da nakledilmiş olmasına dikkat etmişlerdir. Zehebî Medine'de İmam Mâlik, Şam'da Evzâî, Yemen'de Ma'mer b. Râşid ve Irak'ta Şu'be ve Süfyan es-Sevrî gibi Mısır'da da Leys b. Sa'd ile İbn Lehîa'nın devrin en büyük âlimleri arasında yer aldığını, bu arada İbn Lehîa'dan gelen zayıf rivayetlere dikkat edilmesi gerektiğini, ancak bütün rivayetlerini yok sayacak ölçüde tenkitte ileri gitmenin doğru olmadığını belirtir (*A'lamü'n-nübelâ*, VIII, 14).

Hadis rivayeti konusunda çok gayretli olan İbn Lehîa boynunda bir deri torba (harîta) taşır, diğer şehirlerden gelen âlimlerle karşılaşınca kimlerden hadis yazdıklarını sorar ve kendisinde bulunmayan bir hadise rastlarsa onu yazarak torbaya koyardı. Bundan dolayı "Ebû'l-Harîta" lakabıyla anılmıştır. Gerek kendi rivayetleri gerekse hocalarından icâzet aldığı rivayetlerin yazılı olduğu kitap ve sahifelerden oluşan büyük bir kitaplığı vardı. Hocalarından birçoğunun fetihlere katılan aşıpla görüşmüş olması sebebiyle rivayetleri arasında özellikle Mısır tarihine dair haberler önemli yer tutmaktadır. Nitekim Ebû'l-Kâsım İbn Abdülhakem'in *Fütûhu Mısır ve aḥbâruḥâ* adlı eserinde kendisinden en çok rivayet nakledilen kişilerin başında İbn Lehîa gelmektedir.

Kaynaklarda İbn Lehîa'ya ait herhangibir eser zikredilmemekle birlikte Carl Heinrich Becker, Heidelberg Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan papirüs üzerine yazılı bir mecmuada Abdullah b. Lehîa'nın rivayetlerinin yer aldığı bir yazmayı haber vermiş (*Papyri Schott-Reinhardt*, I, 9), Râif Hürî de İbn Lehîa'nın hayatı ve çalışmalarına dair geniş bir araştırmayla birlikte bu nüshayı neşretmiştir (*'Abd Al-lâh Ibn Lahî'a [97-174/715-790]: juge et grand maître de l'école égyptienne. Avec édition critique de l'unique rouleau de papyrus arabe conservé à Heidelberg*, Wiesbaden 1986). Leys b. Sa'd ve Abdullah b. Vehb'in de bazı rivayetlerinin yer aldığı yazmaya, üzerinde tarih ve eser adı bulunmamakla birlikte, rivayetlerin dörtte üçünün İbn Lehîa'dan talebesi Osman b. Sâlih vasıtasıyla nakledilmiş olması sebebiyle adı geçen araştırmacılar *Şaḥîfe-tü 'Abdillâh b. Lehî'a* adını vermişlerdir. Bu papirüs 422 satırdan meydana gelmekte ve bazı fikhî konular yanında özellikle fiten ve melâhime dair 200'e yakın hadis ihtiva etmektedir. Yazma, gerek bugüne ulaşan İslâmî döneme ait en eski yazılı belgelerden biri olması, gerekse fiten ve melâhime dair rivayetleri toplayan ilk eser sayılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 516; Buhârî, *et-Târîḫü'l-kebir*, III, 182; İbn Abdülhakem, *Fütûhu Mısır* (Torrey), s. 244; Ukaylî, *ed-Du'afâ*, II, 293-296; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, V, 145-148; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuḍât* (Guest), s. 368-371; İbn Hibbân, *el-Mecrûḥîn*, II, 11-14; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 38, 39; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 487-503; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, II, 475-483; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 237-239; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, VIII, 11-31; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, Beyrut 1994, V, 331-335; C. H. Becker, *Papyri Schott-Reinhardt*, Heidelberg 1906, I, 9; Abdülvehhâb Abdullatif, *el-Muḥtaşar fi 'ilmi ricâlî'l-eser*, Kahire 1386/1966, s. 146-151; Râif Hürî, "Abdullah b. Lehî'a ve ehemmiyetü şaḥîfeti'l-maḥfûza fi Hîdelberc fi dirâseti't-târîḫi'l-İslâmî", *el-Mu'temerrü'd-düveliyi'r-râbi' li-târîḫi bilâdi's-Şâm fi'l-ahdi'l-ümevî: Meḥâdirü'n-nedveti's-sâlişe* (nşr. M. Adnan el-Bahî), Amman 1989, I, 27-42; a.mlf., "L'importance des plus vieux manuscrits arabes historiques", *Quaderni di studi Arabi*, XV, Roma 1997, s. 5-20; Hasan Muzaffer er-Rezû, *el-İmâmü'l-muḥaddis 'Abdullâh b. Lehî'a*, Beyrut 1416/1996; M. Mûrânî, "Şaḥîfe-tü 'Abdillâh b. Lehî'a, neḫḫe 'an berdiyyeti Hîdelberc", *MMMA* (Kahire), XXVI/1 (1980), s. 107-119; Daniel Gimet, "Raif Georges Khoury, 'Abd Allâh Ibn Lahî'a (97-174/715-790)", *Bulletin critique des annales islamologiques*, sy. 4, Caire 1987, s. 44-45; G. R. Hawting, "Abd Al-lâh Ibn Lahî'a (97-174/715-790)", *BSOAS*, LI/3 (1988), s. 546-548; F. Rosenthal, "Ibn Lahî'a", *IEJ* (İng.), III, 853-854.

NIHAT DALGIN

İBN LİYÛN

(ابن ليون)

Ebû Osmân Sa'd (Said)
b. Ahmed b. İbrâhîm
et-Tüçibî el-Endelüsî
(ö. 750/1349)

Endülüslü âlim ve şair.

681 (1282) yılında Meriye'de (Almeria) dünyaya geldi. Lûrkalı (Lorca) bir ailenin çocuğudur. İbn Liyûn (Lüyûn) lakabını niçin aldığı bilinmemekte, *Vaştü İfrîkiyye* müellifi Hasan el-Vezzânî'nin taşıdığı Liyûn el-İfrîkî lakabında olduğu gibi Leon adıyla ilgisi olabileceği sanılmaktadır. Ebû Ca'fer Ahmed b. Abdünnûr'dan dil ve edebiyat dersleri aldı. Başta *Raştü'l-mebânî fi ḥurûfî'l-me'ânî* adlı eseri olmak üzere bütün kitaplarını kendisinden okudu. Daha sonra muhaddis Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Şuayb, Kadı Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. Ali el-Ceyyânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Kaysî el-Hemedânî, hatip Ebû İshak İbrâhîm b. Muhammed b. Ebû'l-Âsî, Vezir Ebû'l-Kâsım İbn Sehl el-Ezdî, Ebû Ca'fer İbnü'z-Zübeyr, İbn Rüşeyd el-Fihri, Ebû'l-Kâsım İbnü's-Şât gibi âlimlerden Arap dili ve edebiyatı, aruz, hadis, fıkıh, ferâiz, tıp, ziraat ve matematik gibi değişik alanlarda istifade etti. Bunların çoğundan icâzet aldı. Bu ilim dallarıyla ilgili manzum ve mensur çeşitli eserler yazdı, birçok eserin de ihtisarını yaptı.

İbn Liyûn, Meriye'de bir süre kadı nâibliği yaptıktan sonra ilmi çalışmalara yöneldi. Çok sayıda öğrenci yetiştirdi. Lisânüddin İbnü'l-Hatîb, İbn Hâtime, İbnü'l-Hadramî, Abdülhak b. Muhammed b. Atiyye el-Muhâribî onun tanınmış öğrencileri arasında yer alır. İbnü'l-Hadramî otuz yıl boyunca kendisinden ayrılmadığını, hadis ve ferâize dair manzumelerini ezberlediğini ve kütüphanesinden çok faydalandığını söyler (Ahmed Bâbâ et-Tinbüktî, s. 123-124). Meriye'de zengin bir kütüphane kuran İbn Liyûn sağladığı eserlerin tashihine itina göstermiş, onların çeşitli nüshalarını karşılaştırarak otantik metin tesisinin ilk örneklerini verenlerden olmuştur. Ayrıca zamanın ileri gelenlerinin ve ilim erbabının kendisinden tıp tahsil etmek için etrafında toplandığı kaydedilmektedir. Makkarî, *Nefḫu't-tîb* adlı Endülüslü tarihinde İbn Liyûn'un hikemiyatına ve ahlâkî şiiirlerine geniş yer vermiştir (V, 543-603). İbnü'l-Kâdi onun iyi şiiirden anlamakla birlikte başarılı bir şair olmadığı görüşündedir